

Мінаков Андрій Андрійович

студент

Інституту управління і права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДЕРЖАВА, ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

***Анотація.** В статті досліджено державу, як суб'єкт відповідальності в міжнародному праві, регулювання відповідальності держав на міжнародній арені та особливості відповідальності держав у міжнародному праві.*

***Ключові слова:** міжнародно-правова відповідальність, держава, міжнародне правопорушення, суб'єкт міжнародної відповідальності.*

Міжнародно-правової відповідальності держав займає особливе місце в міжнародному праві. Норми, що відносяться до відповідальності держав, мають найширший спектр охоплення, тобто охоплюють не одну яку-небудь галузь міжнародного права, а усю сукупність міжнародних відносин. Ці норми сприяють здійсненню усіх інших норм міжнародного права і є гарантією їх дотримання. З цього приводу в багатьох джерелах з міжнародного права неодноразово зустрічається твердження, що заперечення міжнародно-правової відповідальності держави було б рівносильне руйнуванню міжнародного права.

Проект статей про відповідальність держав, який прийнятий Комісією міжнародного права ООН в 2001р. [1], є сьогодні основним документом, який регулює питання про відповідальність держав. Також існують закріплені в міжнародних договорах норми загального характеру та регулюючі питання

відповідальності держав, закріплені в договорах, в тому числі ті, які знайшли своє місце в статуті Організації Об'єднаних Націй та деяких міжнародних організацій. Так, ст. 39, 41 і 42 Статуту Організації Об'єднаних Націй регулюють процедуру відповідальності та її реалізації за вчинення міжнародних злочинів проти миру та безпеки. Конвенція про припинення злочину апартеїду та покарання за нього 1973 р., Конвенція про попередження злочину геноциду та покарання за нього 1948 р. є іншими міжнародними актами, в яких закріплено питання відповідальності і не тільки [2].

Один з найважливіших принципів міжнародного права, як в теорії так і на практиці, є міжнародно-правова відповідальність держав, яка як правило характеризується міжнародною відповідальністю держави як правовідносин, що випливають з міжнародного правопорушення.

Думки науковців щодо міжнародної відповідальності, як обов'язку відшкодування шкоди завданої протиправними діями та відновленням порушених прав різняться. Юридичні наслідки порушення міжнародного права різні залежно від характеру правопорушення: відшкодування, застосування заходів чи право держав, які не приймали участь у конфлікті надати допомогу, також не варто забувати про санкції, які є діючим важелем впливу, особливо в останній час.

До суб'єктів правовідносин, які породжує міжнародно-правова відповідальність належать суб'єкти міжнародних претензій та суб'єкти міжнародних правопорушень.

До суб'єктів міжнародних претензій відносяться ті держави, які вимагають відшкодування завданої правопорушенням шкоди, або вчиняють заходи стосовно держави-порушника. В свою чергу, суб'єкти міжнародних правопорушень – це держави, які несуть безпосередню міжнародно-правову відповідальність

Окремим суб'єктом міжнародної відповідальності держав можна вважати федерації у їх складі, оскільки на міжнародному рівні прийнято вважати, що порушення здійснене членом федеративної держави відповідає сама федерація, навіть якщо її компетенція не поширюється на питання, які відносяться до міжнародного правопорушення. Це є одним із дискусійних питань відповідальності на міжнародному рівні, оскільки основними суб'єктами міжнародного права можуть бути лише держави. В той же час в деяких випадках разом з державою відповідальність несе член федерації. Маються на увазі випадки, коли федерація позиціонує себе окремим суб'єктом міжнародного права на міжнародній арені і в силу цих обставин несе міжнародну відповідальність [3, с. 372].

Суб'єктом міжнародної претензії прийнято вважати державу відповідно до відповідальності держави-правопорушника. Коло держав, які постраждали від міжнародних протиправних дій є дещо ширшим від суб'єктів претензій з приводу відповідальності. Тобто держав, які постраждали від протиправних дій, може бути більше ніж конкретних суб'єктів проти кого ці дії вчинені. Під час звичайних правопорушень суб'єктом претензії є потерпіла держава. Проте, коли мова йде про міжнародні злочини, наприклад у випадку агресії чи інших порушень миру, інші держави мають право пред'являти претензії до держави-агресора, тобто виступають окремими суб'єктами претензії [4, с. 295].

В результаті міжнародного правопорушення суб'єктами таких правовідносин можуть бути інші держави поряд з державами які постраждали та державами-правопорушниками.

Держава, здійснюючи свої дії на міжнародній арені через органи влади, посадових осіб, якщо такі мають право на вчинення дій від імені держави нестиме відповідальність за дії таких осіб, якщо вони носять протиправний характер. Така поведінка уповноважених членів держави, що порушує норму міжнародного права, вважатиметься поведінкою самої держави. Це

відображено Комісією міжнародного права в ст. 5 Статей, згідно якої «Поведінка особи чи установи, що не є органом держави відповідно до статті 4, але уповноваженої правом цієї держави здійснювати елементи державної влади, розглядається як діяння цієї держави по міжнародному праву, за умови, що в даному випадку ця особа чи установа діє в цій якості». Ця поведінка присвоюється державі «незалежно від приналежності такого органу до законодавчої, виконавчої, судової або іншої влади» [5, с. 95-110]

Як прикладом може слугувати обнародування будь-якого нормативного акту парламенту держави, що йде в розріз з міжнародними зобов'язаннями держави. В такому випадку держава нестиме міжнародну відповідальність. За аналогією, неприйняття парламентом держави законодавчого акту, згodu на прийняття якого надала держава учасник міжнародних відносин, тягне за собою відповідальність цієї держави, але тільки у разі, якщо це заподіяло моральний чи матеріальний збиток.

Найчастіше держава несе відповідальність за дії або бездіяльність своїх виконавчих органів: міністерств і відомств, армійських і поліцейських підрозділів, пограничних і спеціальних служб, аж до нижчої ланки виконавчої влади. Відповідальність держави може мати місце і внаслідок порушення її міжнародних зобов'язань діяльністю національних судів.

Державі також присвоюється поведінка її адміністративно-територіальних одиниць і організацій, уповноважених виконувати державно-владні функції, зокрема при перевищенні ними своїх повноважень, встановлених внутрішньодержавним правом, або порушенні інструкцій, що відносяться до їх діяльності (ст. 11 Статей). Держава не може відхилитися від відповідальності, посилаючись на ту обставину, що відповідно до внутрішнього законодавства ці дії не слід було здійснювати або слід було здійснювати іншим чином. У Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. встановлено, що держава «не може посилатися на

положення свого внутрішнього права в якості виправдання для невиконання нею договору» [6, с. 177].

Активно у міжнародній правовій науці обговорюється питання відповідальності держави за її вчинені фізичними чи юридичними особами. Це мотивується тим, що держава повинна нести відповідальність за дії осіб (фізичних, юридичних) оскільки вона забезпечує їх поведінку, яка б не суперечила міжнародно-правовим зобов'язанням цієї держави.

Так, у рішенні міжнародного арбітражу у справі «Trail Smelter» (1941р.) підставою притягнення Канади до міжнародно-правової відповідальності, стало забруднення території США викидами отруйних газів канадського приватного сталеливарного заводу. Арбітраж дійшов висновку, що жодна держава не має права використовувати чи дозволяти використовувати територію таким чином, щоб заподіювати шкоду іншій державі, що підтверджує тезу існування міжнародно-правового обов'язку держави забезпечувати належну поведінку приватних фізичних та юридичних осіб під її суверенітетом чи юрисдикцією [7].

Таким чином не зважаючи на те, що існування інституту міжнародно-правової відповідальності є необхідною передумовою функціонування міжнародного права, забезпечення миру та світового правопорядку, проблеми визначення юридичної природи міжнародно-правової відповідальності, її видів, форм та порядку реалізації є одними із найбільш гострих та дискусійних у сучасному міжнародному праві.

Література

1. Проект статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні дії 2001 р.
2. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 р.
3. Международное право / Фердросс А. М.: ИЛ, 1959.

4. Вопросы теории международного права. / Тункин Г. И. М.: Международные отношения, 1962. 436 с.
5. Международные правонарушения и ответственность государств. / Курис П.М. – Минтис, 1973. 278 с.
6. Международное право: Учебник для вузов. / Отв. ред. проф. Г.В. Игнатенко и проф. О.И. Тиунов. – 3-е изд., перераб. и доп. М.: Норма, 2006. 624 с.
7. Trail Smelter Case (United States v Canada), Arbitrational Tribunal (constituted for that case) 04.16.1938.